

УДК 336.77:334.72

П. К. Бечко,

к. е. н., доцент, Уманський національний університет садівництва

О. В. Демченко,

викладач, Агротехнічний коледж Уманського університету садівництва

РОЛЬ КРЕДИТНОГО РИНКУ В СИСТЕМІ КРЕДИТУВАННЯ

Розглядається сучасний стан ринку кредитування та перспективи кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі в системі банківського кредитування.

We consider the current state of the lending market and prospects lending entities of the agricultural sector in the bank lending.

Ключові слова: кредитний ринок, кредитування, позиковий капітал, ринок депозитів, валютний ринок, ринок цінних паперів, кредитна угода, оборотний капітал, кредитні відносини, функції кредитного ринку.

Key words: credit market, lending, loan capital, market deposits, foreign exchange market, stock market, credit agreement, working capital, credit relations, functions credit market.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світова фінансова криза суттєво вплинула на кредитування суб'єктів господарювання національної економіки. Однією із причин, що перешкоджає повномасштабному відновленню кредитування, є прогалини в теоретичному дослідженні окремих питань теорії кредиту, зокрема ролі кредитного ринку в системі банківського кредитування.

Кредитний ринок за сучасних умов господарювання є складовою ринкових відносин, визначає результати державної політики у сфері грошово-кредитних відносин. Крім кредитної складової, кредитний ринок охоплює депозитну та валютну складові фінансового механізму. В економічній теорії як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців досі ведуться дискусії щодо проблеми сутності кредитного ринку, його впливу на систему кредитування суб'єктів господарювання. Не дивлячись на те, що різним аспектам ролі кредитного ринку в системі кредитування присвячені багаточисельні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених та практиків, теоретична база з цієї проблеми не повною мірою досліджена.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Актуальність і недостатнє дослідження проблем ролі кредитного ринку в системі кредитування за сучасних умов господарювання визначили вибір теми дослідження. Метою дослідження є подальше дослідження впливу кредитного ринку на стан кредитування суб'єктів господарювання відповідно до ринкових умов.

Дослідженню теоретичних та практичних питань ролі кредитного ринку в системі кредитування банківського кредитування присвяти-

ли свої наукові праці В. Алексійчук, М. Дем'яненко, О. Гудзь, Т. Герасімова, С. Маслова, Ф. Мішкін, В. Коркін, С. Пелих, П. Стецюк, М. Савлук, О. Непочатенко, та інші.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Для реалізації поставлених задач використані економіко-статистичний (порівняльний, системний), монографічний, графічний та абстрактно-логічний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Не дивлячись на давність економічної категорії кредитного ринку досі існує багато поглядів з різним змістом на її визначення. Наслідком такого стану є розбіжності при визначенні сутності "ринку позикових капіталів", "фінансового ринку", "кредитного ринку", "кредитної системи".

Окремі автори вважають, що кредитний ринок поділяється на два базових сегменти — кредитну систему (сукупність різних кредитно-фінансових інститутів) і ринок цінних паперів. Останній, у свою чергу, поділяється на наступні види ринку:

- первинний;
- вторинний (біржовий);
- позабіржовий.

Такий підхід щодо визначення кредитного ринку є чисто інституціональним, оскільки акцент робиться на організаційних форм функціонування ринків. Якщо цю проблему розглянути з точки зору сутності кредитних відносин (тобто надання коштів на принципах повернення, терміновості, платності), то неважко переконатися, що чіткої межі між сегментами ринку позикових капіталів у даному визначенні не спостерігається, оскільки кредитні відносини

існують не тільки в першому, але і в другому базовому сегменті (ринок боргових емісійних та неемісійних цінних паперів).

Існує визначення, в якому кредитний ринок як найбільш загальне поняття поділяється на два базових сегменти: по-перше, ринок грошей (ринок короткострокових позикових капіталів); по-друге, ринок капіталів, у складі якого виокремлюються: а) ринок середньострокових позикових капіталів; б) ринок довгострокових позикових капіталів; в) фінансовий ринок; г) ринок золота [1]. За такого визначення під фінансовим ринком автори розуміють ринок, де здійснюється емісія і купівля-продаж цінних паперів. Проте не зовсім зрозуміло, яким чином ринок цінних паперів, що в наведеній класифікації, тотожний фінансовому ринку, може складати частину кредитного ринку, оскільки далеко не всі цінні папери виражають кредитні відносини. Це не відноситься, наприклад, до акцій, які є пайовими цінними паперами, і однозначно не передбачають терміновості і повернення коштів (хіба що при краху акціонерного товариства). Так що включення ринку цінних паперів повністю до складу кредитного ринку видається некоректним.

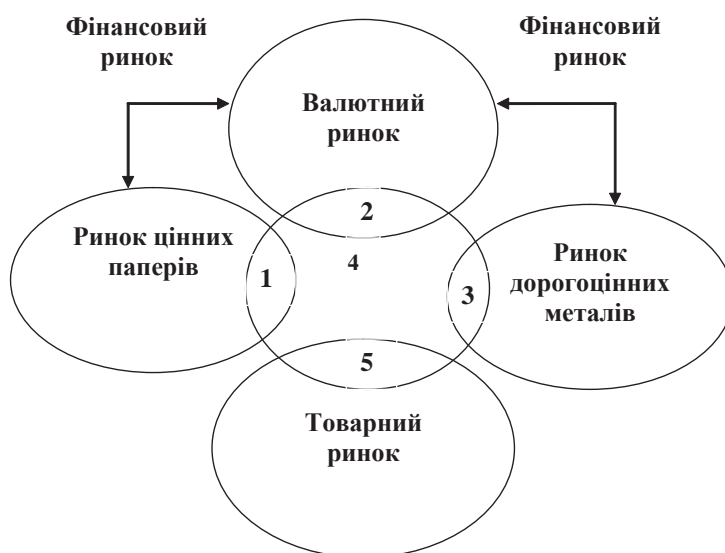
Більш детально сутність кредитного ринку дослідив Коркін В.М., який вважає, що кредитний ринок за своїм змістом та функціями охоплює всі види капіталу, в основі якого отримання відсотків, включаючи боргові цінні папери. Кредитний ринок, на його думку, — це ринок банківського кредиту, що являє собою єдність і взаємозв'язок ринку кредитів і ринку депозитів [2].

Визначення кредитного ринку як ринку банківського кредиту занадто обмежує це поняття. Більш чітко визначення кредитного ринку та його меж можна дати, лише виходячи з наступних критеріїв:

— по-перше, необхідно підходити до його визначення з точки зору сутності кредиту як відносин запозичення коштів на умовах повернення, терміновості і платності;

— по-друге, слід виходити із визначення безпосередньо поняття "ринок", який є сферою відносин, де грошові кошти є предметом купівлі-продажу, тобто товаром.

Найбільш поширеним трактуванням кредитного ринку є ототожнення його з механізмом, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між підприємствами і громадянами, що мають потребу в залученні додаткових грошових ресурсів, з одного боку, та організаціями і громадянами, що можуть їх надати

1. Ринок боргових цінних паперів
 2. Валюти свої
 3. Позики в дорогоцінних металах
 4. Банківський кредит
 5. Господарський кредит (комерційний, товарний кредит, позики не фінансових установ)
- Кредитний ринок (сегменти 1+2+3+4)
Система кредитування (сегменти 1+2+3+4+5)

Рис. 1. Місце кредитного ринку та системи кредитування за ринкових умов

(позичити) на певних умовах, — з іншого. Тобто кредитний ринок — це синтез ринків різних платіжних засобів [3].

Використовуючи вищенаведені критерії, можна окреслити більш чітку картину, яка дає змогу визначити місце і межі кредитного ринку відповідно до видів використовуваних для угод активів слід виокремити наступні види ринків: товарний; цінних паперів; валютний; дорогоцінних металів.

Вищеперераховані ринки є складовими фінансового і кредитного ринку, предметом купівлі-продажу в яких є грошові кошти в їх "чистому вигляді", а угоди оформляються кредитними договорами або договорами позики.

Зауважимо, що наведена схема не відображає інституційну структуру кредитного ринку — його учасниками можуть бути будь-які фінансово-кредитні, нефінансові організації та фізичні особи, за умови якщо вони здійснюють кредитні угоди щодо зазначених видів активів.

Такий розподіл ринків у практичній діяльності відображено в нормативних документах НБУ. Операції з валютою, дорогоцінними металами та цінними паперами мають багато спільного з механізмами та способами отримання доходів, методами зниження чи мінімізації ризиків, в той час як кредити, грошові позики і депозити, безсумнівно, мають свою специфіку і, перш за все,

Рис. 2. Функції кредитного ринку

це переважно двосторонні угоди, в яких чітко окреслені як позичальники, так і кредитори.

Кредитний ринок є складовою фінансового і товарного ринку, оскільки на ринку будь-якого виду активів існують угоди, які за своєю сутністю є кредитними. Так, емісія боргових цінних паперів (векселів, облігацій, сертифікатів) свідчить про відносини у процесі надання позики чи отримання вкладу на депозитний рахунок. Крім того, угоди РЕПО, що проводяться з цінними паперами є угодою купівлі-продажу, і за своєю сутністю, є кредитними. Те ж саме повною мірою відноситься і до валютних свопів. Дорогоцінні метали — це одночасно і біржовий товар зі всіма впливаючими з цього наслідками, і в той же час золото — це "все ще гроші", які використовуються для надання позик. Позики в дорогоцінних металах — це угоди, які прив'язують ринок дорогоцінних металів до кредитного ринку. Цілком ймовірно, що можна знайти також інші способи надання коштів, які перебувають в тісній взаємодії кредитного ринку з різними сегментами фінансового ринку. Сфера товарного і кредитного ринку різниться особливим характером взаємодії.

Комерційний кредит за своєю сутністю є продуктом товарного ринку, а тому цей сегмент меншою мірою відчуває на собі вплив загальної ситуації на фінансовому та кредитному ринках. Таким чином, безпосередньо кредитний ринок являє собою неоднорідну структуру і тісно взаємодіє із суміжними ринками фінансових і матеріальних активів.

На кредитному ринку укладаються не лише первинні угоди, пов'язані з позиками і кредитами, але і вторинні операції з продажу (переуступкою) вже існуючих кредитних зобов'язань. Сукупність таких угод становить вторинний кредитний ринок. У складі кредитного ринку виокремлюється ринок грошей (короткострокових запозичень терміном до одного року) та ринок капіталів (довгострокових запозичень терміном понад рік. Такий розподіл кредитного ринку можна назвати загально-визнаним, оскільки він широко застосовується як

у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Якщо брати за критерій цілі запозичень, то виходить, що грошовий ринок обслуговує поточні потреби суб'єктів економіки, а ринок капіталів призначений для інвестицій у капітальні вкладення.

Існують відмінності механізму, що використовується на ринку грошей та ринку капіталів. Так, акції та облігації — це важелі ринку капіталів, довгострокових вкладень, векселі ж, наприклад, можуть бути важелем, як ринку капіталів, так і грошового ринку. У той же час існує певний набір кредитних важелів, які не застосовуються при довгостроковому кредитуванні (наприклад, овердрафт, РЕПО, валютні свопи).

Кредитний ринок можна також розділити за характером юридичного оформлення кредитних угод на два наступні сегменти.

1. Кредити, що надаються на основі прямих договорів між кредиторами та позичальниками, зокрема на основі:

- кредитних договорів;
- договорів позики;
- угод купівлі-продажу (РЕПО, валютний СВОП).

2. Позики на основі боргових зобов'язань (векселі, облігації, депозитні і ощадні сертифікати).

За характером позичальників грошовий ринок поділяється на міжбанківський кредитний ринок, ринок корпоративних кредитів та ринок споживчих кредитів. Інституційним ядром грошового ринку є банківська система. З цього приводу К. Маркс зауважив: "Для країн із розвиненим кредитом ми можемо допустити, що весь грошовий капітал, призначений для позикових операцій, існує у формі вкладів у банках і в осіб, які здійснюють запозичення". Банки стають загальними управителями грошового капіталу — з одного боку, банк представляє централізацію грошового капіталу кредиторів, з іншого — централізацію позичальників [4].

Кредитний ринок, взаємодіючи із зовнішнім середовищем, активно впливає на процес виробництва і проявляється через його функції, які сприяють його консолідації як цілісного явища і виокремленню з поміж інших економічних явищ у самостійну категорію.

Якщо розглянути функції кредитного ринку крізь призму ринкових умов господарювання можна виокремити наступні три їх групи: ринкові, фінансові та специфічні функції (рис. 2).

Ринкова функція кредитного ринку притаманна будь-якому ринку. До другої групи належать функції фінансового ринку, які притаманні і кредитному, до третьої — функції, які притаманні лише кредитному ринку.

До ринкових функцій кредитного ринку слід віднести функцію ціноутворення, інформаційну та розподільчу. Дані функції притаманні будь-якому ринковому механізму, тобто всім ринкам товарів та послуг, включаючи кредитний. Функція ціноутворення проявляється через формування цін на кредити та інші кредитні послуги під впливом попиту та пропозиції. Ціни на кредитному ринку є інформаційним джерелом, за допомогою якого учасники ринку отримують інформацію про брак чи надлишок ресурсів. Така інформація піддається аналізу з метою прийняття управлінських рішень у царині депозитних та кредитних операцій. Інформація щодо цін на кредитному ринку накопичується, узагальнюється інформаційними, рейтинговими та аналітичними агентствами і в подальшому виступає як товар, який має попит на ринку кредитних послуг.

В основі розподільчої функції кредитного ринку закладена здатність об'єктивно розподіляти кредитні ресурси із врахуванням інтересів як кредиторів у особі комерційних банків, так і позичальників — суб'єктів господарювання. При цьому комерційні банки зацікавлені в отриманні максимальних доходів з мінімальними ризиками з кожної кредитної операції, а позичальники — отримання банківських запозичень за відсотками, які покриваються прибутком, що буде одержаний від отримання кредиту.

Фінансова функції кредитного ринку складається із:

- функції акумуляції коштів;
- інвестиційної;
- накопичувальної.

Дієвість функції акумуляції коштів проявляється в здатності кредитного ринку забезпечити акумуляцію грошових ресурсів. Джерелом акумуляції грошових ресурсів є капітал комерційних банків та інших небанківських фінансово-кредитних установ, залишки кошти на поточних та депозитних рахунках юридичних та фізичних осіб, які розміщені в цих установах. Дана функція кредитного ринку є пріоритетною, оскільки сприяє розвитку економіки країни.

Інвестиційна функція кредитного ринку впливає з функції акумуляції ресурсів. Інвес-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика системи короткострокового кредитування командної та ринкової економіки

Характеристики	Командна економіка	Ринкова економіка
Базова форма власності	державна власність, державна монополія на банківську справу	приватна власність
Схема побудови	вертикальна централізована	горизонтальна децентралізована
Переважаючий характер зв'язків у системі	організація	самоорганізація
Характер взаємовідносин кредиторів і позичальників	зв'язки між учасниками економіки визначені «зверху»: підприємства прикріплені до певного банку, до конкретних постачальників і покупців	свобода вибору контрагентів на основі взаємного економічного інтересу
Методи регулювання обсягу короткострокового кредитування	безпосереднє управління з центру: розподіл лімітів кредитування між установами банків, а потім між конкретними позичальниками	обсяги кредитування визначаються ринковою ситуацією (на товарному, фінансовому і кредитом ринках); здійснюється непряме регулювання обсягів банківського кредитування НБУ
Механізм ціноутворення	відсоткові ставки, визначені «центром», як правило, залишаються незмінними протягом тривалого терміну	гнучке ринкове ціноутворення на основі співвідношення попиту на кредит та пропозиції короткострокових кредитних ресурсів
Переважна форма короткострокового кредитування	банківський кредит як форма, що найбільш вдало вписується в систему державного централізованого управління та контролю	комерційний кредит як форма найбільшою мірою відповідає характеру ринкової економіки, заснованої на горизонтальних зв'язках та самоорганізації

тиції в довгострокові інвестиційні проекти в різних сферах економіки, нерухомість, цінні папери вітчизняних та іноземних емітентів (облігації), створення та розвиток нового бізнесу, які здійснюються учасниками ринку є важливим напрямом банківського бізнесу. Капітал банківських та інших фінансово-кредитних установ переважно складається із залучених коштів клієнтів (зобов'язань). Внаслідок цього інвестиційна діяльність регулюється державою, що є передумовою для підтримки їх фінансової стійкості та збереження коштів клієнтів.

Накопичувальна функція кредитного ринку полягає у тому, що суб'єкти кредитного ринку накопичують засоби обігу з метою їх примноження.

До специфічних функцій кредитного ринку належать функції трансформації коштів та кредитування витрат.

Функція трансформації коштів у позиковий капітал забезпечує джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки. Залучаючи у одних суб'єктів ринку вільні грошові кошти і надаючи їх у позику іншим, банки та інші фінансово-кредитні установи встановлюють терміни, розміри грошових капіталів, приймають заходи щодо мінімізації кредитних ризиків.

Функція кредитування витрат полягає у наданні позик органам державної влади і населенню для вирішення таких важливих завдань, як покриття дефіциту державного бюджету, фінансування різного роду соціальних програм.

Управління кредитним ринком здійснює держава, яка регулює його діяльність і виступає позичальником на національному та міжнародному ринках. При цьому як регулюючу, так і інші функції на кредитному ринку вона виконує переважно через посередництво НБУ.

Кредитний ринок зазнав стрімкого розвитку на Україні в останні роки, незважаючи на наслідки світової фінансової кризи. Саме кредитний ринок сприяє накопиченню, спрямуванню, розподілу і перерозподілу позикового капіталу між сферами економіки, що визначає важливість його дієвого функціонування.

Дослідженням зв'язку ефективності виробництва і кредитних відносин встановлено, що за сучасних умов розвитку кредитного ринку принципово змінюється функція кредитних інституцій, зокрема комерційних банків в управлінні економікою, підвищується роль безпосереднього кредиту в системі економічних відносин.

Діяльність банків як професійних кредиторів призводить до зниження транзакційних витрат при укладенні кредитних угод. Банки не тільки видають кредити юридичним, фізичним особам та іншим банкам, але й активно вкладають кошти в боргові цінні папери, виконують функції агентів і гарантів при наданні бюджетних кредитів.

Велика кількість кредитних угод відбувається поза кредитним ринком, внаслідок чого межа системи кредитування в цілому і короткострокового, зокрема, ширша за межу кредитного ринку. Система короткострокового кредитування — це сукупність кредитного ринку та сфери господарського кредитування, що охоплює грошові позики непрофесійних кредиторів, бюджетні кредити, є формою короткострокової фінансової підтримки підприємств бюджетами різних рівнів. Таким чином, саме через систему короткострокового кредитування здійснюється процес перерозподілу сукупного оборотного капіталу, в той час як через кредитний ринок перерозподіляється лише його частина.

Система короткострокового кредитування, через яку здійснюється перерозподіл сукупного оборотного капіталу між учасниками економіки України, зазнала докорінних змін за всіма параметрами за ринкових умов господарювання (табл. 1).

З перебудовою кредитних відносин у зв'язку із ринковими умовами господарювання, держава відмовилася від втручання прямими методами в процес кредитного забезпечення суб'єктів господарювання національної економіки. На кредитному ринку з'явилися нові суб'єкти кредитних відносин — комерційні банки, які перестали бути виконавцями директивної волі держави і

виражають власні комерційні інтереси, в основу яких закладений ринковий критерій прибутковості. В умовах ринкової економіки їх господарська діяльність базується на принципах економічної самостійності, добровільності, рівноправності, самоокупності та відповідальності суб'єктів економічних відносин.

Комерційні банки як економічно самостійні і незалежні від виконавчих та розпорядчих органів державної влади в своїх рішеннях, пов'язаних із оперативною діяльністю, мають право, зокрема щодо кредитних операцій, самостійно визначати обсяги, порядок видачі і погашення кредиту, розмір відсоткової ставки та комісійних винагород, організацію контролю за використанням кредитів відповідно до розробленої стратегії і тактики власної кредитної політики з дотриманням принципів банківського кредитування, вимог чинного законодавства України та встановлених НБУ економічних нормативів діяльності комерційних банків. У цілому ж ринковий спосіб кредитування означає, що комерційні банки надають кредити всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від їх галузевої приналежності, статусу, форм власності у разі наявності в них реальних можливостей своєчасного повернення позики та сплати відсотків за користування ним.

Таким чином, базові характеристики системи короткострокового кредитування визначаються загальним характером економічної системи, формами власності та особливостями здійснення зв'язків між суб'єктами економіки.

ВИСНОВОК

Враховуючи вищевикладене, теоретичне обґрунтування теорії кредитного ринку дає змогу не лише відновити кредитування, але і здійснювати безперервний процес виробництва суб'єктами господарювання шляхом залучення запозичень, що позитивно впливає на результати їх господарювання.

Література:

1. Жукова Е.Ф. Общая теория денег и кредита: учебник / Е.Ф. Жукова. — М., 1995. — С. 5—6.
2. Коркин В.М. Ссудный рынок в России / В.М. Коркин. — М., 2001. — С. 22—23.
3. Марін Б.М. Кредитні спілки: освоєння сільського фінансового ринку: посібник / Б.М. Марін / Канадське агентство з міжнародного розвитку (CIDA); Спільний українсько-канадський проект "Зміцнення кредитних спілок". — К.: "Основа", 2007. — С. 62—63.
4. Маркс К. Капитал / К. Маркс и Ф. Энгельс // Соч. — Ст. 25. — С. 38.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.